

KESKKONNAPEEGEL TEATRILAVAL: Kunagi kaugena tundunud aasta 2025, mil plasti on meres kaladest enam, on silmapilgu pärast käes. **Andri Luup** kirjutas ja lavastas keskkonnateemadest ning Eesti (laps)modellide kogemuslugudest (pool)dokumentaalse lavastuse "Mood". Lavastuskunstnik **Brigita Viik** andis selleks oma moelugude ning inspireerivate rohesammudega tõuke. **Mairi Hүүdma** kuulas neid soojas Theatrumi proovisaalis. Seejärel rebis lõike kontekstist välja, lõi käärid sisse ja lõikus sumedast jutust lugemiseks tükke.

Võõrutuse aeg

Klikisäästja kokkuvõte: keskkonnakatastroof, naiivsus, positiivne plaan, usk inimese leidlikkusse, koostöö, isekuse vähendamine, kliimakokkulepe isendaga, võõrutus. Mis moodi?

Andri: Eile oli BBC-s, et Norra ja Costa Rica on roheenergiale üleminekus endale hästi ranged nõudmised seadnud. Norra naftatööstusriigina on ise kahvliis – seal on kommunistlikud parteid, valitsuspöõre, mis tahab nafta kinni panna. Samas on nad nafta pealt jõukuse kasvatanud, päris palju küsimusi on õhus...

Mairi: Meil on kõigil tegelikult see "Norra dilemma". Oleme fossiilkütuste, majandusliku kasvu ja tööstuse pealt rikkis süsteemi üles ehitanud. Kuulsast re-sõnadest – *reduce, reuse, recycle* – sümpaatseim on hiljem juurde lisatud võimalusi leidev *reimagine* – maailma praegune vajadus ja seis. Üritate käivitada järgmise sammu otsimist publiku/iseenda elus?

Andri: Tõmbame tähelepanu. Et moetööstus on raiskava, saastava ja pakendava jalajäljega. Vaatame peeglist. Samas peaksid kõik tööstusharud ennast reformima (*re-rõhk* autori lisatud). Ja niimoodi, et see ei ole südametunnistuse rahustamine või kellegi teise arvelt. Muud lahendust ei oska ma inimkonnale pakkuda kui ainult koostöö – ühine. Muidu on isekas soolo. Ja kui me teemaga ei tegele, siis lahendust ei tule ka.

Brigita: Need inimesed, kes päriselt saaks midagi teha – neile see pole võib olla kasulik. Ja siis muutes ei pruugi juhtuda nii kiiresti, kui vaja on.

Andri: Eks inimesed on väga vanas kinni, tahavad mugavust hoida. Aga ma usun inimkonna leidlikkusse. Head asjad lähevad ise massidesse. Nagu jalgratas – peab ajale vastu ja on suurepärase liikumisvahend. Kindlasti on inimesed võimalised selliseid asju välja mõtlema. Meie saame olla Brigitagana naiivsed või... natuke tähelepanu neile teemadele tõmmata. See naiivsus on oluline.

Mairi: "Olin enda peale vihane. Olin eesmärgiks seadnud viis päeva söömata olla, aga suutsin olla vaid kolm. Pilt kippus taskusse minema," jutustab üks modellidest. Mis meil viga on? (*Naer*) Kõik see ILU sildi all? Sõna "ideaalvorm" on päris veetlev, ent reaalsus selle taga on tema vastand... Mis asi see ilu on?

Brigita: Seal sees olles – kõik teised su ümber on sellised. Näed ainult selliseid tüdrukuid, ainult selliseid poisse. Mäletan, et kui ma ise tagasi tuln, vaatasin... mitte, et oh, issand, kõik on nii paksud, vaid minu jaoks oli võõras näha... normaalseid inimesi. Vaatasin ennast mingite töötlemata piltide pealt, ja nüüd hiljem ka vaatan, et appikene, kui rõve ma ikka välja nägin. (*Naer*) Selles keskkonnas tundub, et see ongi sinu eesmärk – olla nagu kõik teised selles mullis. Lihtsalt ei saa tööd muidu, nii lihtne see ongi. Sööd piiri peal kalorit täis, kõnnid 20 000 sammu päevas ja siis lähed õhtul trenni... Mina ennast päris ei näljutanud, aga nägin, kuidas inimesed lihtsalt ei söönud. Pigem tehakse palju suitsu, mõni turgutav aine ja... pannakse edasi.

Andri: Lugesin mingi supermodellid intervjuud lehes – ülespuhutud võimas lugu. Järgmine päev nägin Rimis uuesti Brigitat. Ütlesin, et võiks lüüa ja vaadata, kas tuleb midagi? Ja tulid hästi head lood. Just selle absurdi pealt – mida noored tüdrukud peavad läbi elama, kui nad tööstusesse lähevad. Kuidas see tööstus on nagu sein ja need tüdrukud on seal sein ääres. Ja nad ei saa aru, mis

Anne Mari Saks (vasakul), Karel Käos ja Jette Loona Hermanis.

FOTOD: LEON ALLIK

sein see on ja kuidas sellest läbi minna. Lähevad hästi suure unistusega ja avaneb hoopis mingi teine... tööstusrong. Kas jääd rongi alla või hüppad peale ja... ja see rong kütab otse ületarbimisse...

Brigita: Mul ei olnud sellist suurt unistust. Sain aru, et see pole tegelikult mulle, aga mõtlesin, et kui on võimalus, siis ma loomulikult proovin. Proovisin ja otsustasin, et kindel ei. (*Naer*)

Andri: Peamine, et tööstus neid ära ei kasutaks – modelle, meie uudistejanu... Põhiprobleem on liiga tihe ilukollektsioonide sagedus, vaelevarumus, et inimene kogu aeg vajab vaheldust. Kõiges on ületootmine. Uus kollektsioon – see tapab loodust kõige rohkem. Taaskasutatult saame palju vähemaga läbi. Mulle tundub, et me inimkonnana peame ütlema ei kiirmoekettidele kui sellisele. Fundamentaalselt. Kiirmoeteviis mitte ainult moes, vaid auto-, mistahes tööstuses, ei saa teha head.

Mairi: Me isegi ei pea neid asju kasutama, rääkimata vajamisest, ostmise tunne – vallanduv mõnuhormoon – iseenesest toidab mõneks ajaks...

Andri: Nagu iga sõltuvuse puhul – võõrutus peab toimuma. Inimkond võib vabalt käia ainult ühtemoodi riides – fliisides mõnda aega – et meri saaks korraks puhtaks. Kui me teame, mille pärast ühtemoodi riides käime, on palju kergem käia.

Mairi: Ennemuistsetes filosoofiates oli loodusega kooskõlas elamine üks ülimald väärtusi. Praegused miljardid vist kardavad loodust? Ja mida rohkem me talle vinte peale keerame, seda hirmuäratavamalt ta tegelikult käitub – põleng, UV, üleujutus, tuulispea...

Andri: Inimene ise on ka ime, aga ta ei ole ime, mis võib teistelt imelisuse ära võtta. Elurikkus tervikuna on väärtuslik. Loomadel varsti ei ole oma pead kusagile panna, sest me suhtume loodusesse pragmaatilisel – metsadesse, merre... ja tahame olla moekad.

Alari Allik rääkis, kuidas ta läks Jaapanis metsa. Sõideti kaks tundi linnast välja ja ta viidi mingisse metsa, mis tema silmis oli park. Kümme minutit ta sai olla, siis kaaslased ütlesid, et tuleb edasi liikuda – nüüd tahavad teised ka korraks olla. Seal on järelevalve, et inimesed saaksid korraks olla pargilaadses asjas. Kui me ei taha, et sama süsteem siia tuleb... Mina ei ole mingi poliitikafänn, aga laias laastus peaks kliimakriisi lahendamine olema kommunistide, fašistide, populistide, kõikide maailma parteide – marurahvuslike, konservatiivsete ja liberaalide – ühine huvi...

Brigita: Mhmh... Siis peab selle isekuse kuidagi maha saama.

Andri: Kui kümme miljardit saab täis, tuleb katastroof nii või naa, sest toit saab otsa. Siis toimub ränne juba paljalt toidu pärast. Juba ammu käivad sõjalised eksperdid põllumajandusfoorumitel luuramas, välisfirmad ostavad Eestis põllumaid kokku...

Mairi: Inimliike on varemgi välja surnud, kaheksa on praegu teada. See võib olla lihtsalt mingi universumi huumor või planeedi ajaloo nali – *homo sapiens*... olid kõvad mõtlejad... *Save the planet!* loosungi asemel on meil omaenda sabad mängus.

Andri: Inimene on ka looduse osa, tekkinud siia väga kaunilt ja temata on planeet vaesem. Ma ei saagi aru, miks me räägime düstoopiast kogu aeg ja seda lugu jutustame? Inimene on leidlik. Nagu arhitekt **Bjarke Ingels** taipas, et keegi ei tegele suure plaaniga – *master plan*’iga. Maakera üldplaani on vaja – siin on palju tuuli, magneetilist, pooluste vahelist liikumist, kliimanähtusi.

× "MOOD"

Esietendus 16. novembril 2022 Theatrumis

× Autor ja lavastaja **Andri Luup**

× Kunstnik **Brigita Viik**

Helikujundaja Tõnis Leemets

× Valguskujundaja **Ivar Piperskihh** (Endla Teater)

× Koreograaf **Jette Loona Hermanis**

× **Laval:** Karel Käos, Anne Mari Saks, Jette Loona Hermanis, Anneli Tuulik või Laura Peterson, Maria Peterson, Tarmo Song, Helvin Kaljula ja Ott Aardam

www.theatrum.ee

Jette Loona Hermanis (vasakul), Karel Käos ja Anne Mari Saks.

Kui kogu planeeti vaatame ühiselt tervikuna, saame ettevõtjatena ka palju rohkem teha kui lihtsalt omakasu.

Mairi: Positiivse plaani vajadus kõlas ka näiden-dist. Mind on kandnud mõte, et maailm ei vaja ühte täiuslikku veganit, ta vajab miljonit ebatäiuslikku. Efekt summeeritud igapäevastest väikestest tegudest. Inimesel on lihtsam astuda oma samme, kui ta saab julgustavat tagasisidet, kui see et... Maailm lõpeb, kõik on halvasti. Ja sa pead midagi hullult ebamugavat tegema, et peaaegu mitte mingit efekti saavutada. (*Plahvatab naer*)

Ulme motivatsioon... Ei ole päris nii, et kaheksa miljardit inimest mõtlevad, et minust ei sõltu midagi, ja nii ongi.

Andri: Seda mõtteviisi hakatakse vaikselt hariduses toetama, et igapäevast sõltub. Juba lasteaias rääkida, et kui sa konkureerid... Kui meie oleme

Brigitaga konkurendid, on meil palju vähem šansse säilida. Aga kui me üksteist täiendame – mina teen väikese asja, tema teeb väikese asja... siis on meil koostöö lootus.

Brigita: Ma arvan, et minu jalajälg ei ole kõige suurem. Olen olnud väga suur šoppaja. Mul on olnud väga palju riideid, mulle väga meeldib riideid osta. Nüüd ma teen niimoodi: tavaliselt see tekib õhtul – enne magamaminekut võtan mingi väikse e-poe lahti... Vaatad ja siis ostad midagi. No varem ostsin. Nüüd ma lihtsalt täidan ostukorvi ära ja lähen magama. Ei osta. (*Naer*) Teen sellist *window shopping*'ut.

Andri: Täpselt, geniaalne.

Brigita: Lihtsalt teen selle protsessi läbi, kus ma valin endale need asjad. Sest ma tean, et iga kord, kui pakk kohale jõuab – see ei ole enam see rõõm. See on minu võõrutus.

Mairi: Iga inimene võiks teha kliimakokkuleppe iseendaga... Just meie, kes me oleme paremas positsioonis, peaksime alustama, olema eesminejad.

Andri: Inimesed on selleks võimelised, kui nad usuvad samasse asja. Väga hea sõna on ärakasutamine. Nagu eestlased sajandeid on teinud. Midagi ei jää järele, ainult õhk – püksid kantakse lõpuni, vähe kostüüme, kokkuhoidlikud väikesed kulud, toitu ei jäeta järele, kasutatakse pikalt ja uuesti, talgud – see mõtteviis on õige tee olnud, tasub jätkata.

Kellegi kurjasti ärakasutamine, modellide ärakasutamine teisejärgulisteks inimesteks, lihakehadeks, planeedi ressursside, meie uudistenälja ja vahelduse huvi ärakasutamine, on miinusmärgiga. Selles mõttes on eesti keel lahe keel – sedamoodi, niimoodi, mismoodi me peame tegema? Moe pärast ei ole mõtet elada. X

X Noored-eksmodeellid-näitlejad elust ja keskkonnast

Postmodellismi ajastu elu ja keskkonnahoid: Mida sa enda aja ja energiaga teed? Mis on sinu võõrutus?

Karel Käos (26):

Olen pärit Võrumaalt ja pärast spordigümnaasiumi lõppu viskas elu mulle väga silmiavardava võimaluse lüüa kaasa modellimaailmas, mis oli varem minu jaoks üpris hall ala. Pärast 3,5 aastat mööda ilma kolamist ja kultuuride avastamist oli mul õnn astuda lavakasse, mille lõpetasin kevadel. Olen end pühendanud eelkõige näitlejaametile, sinna lähebki suurem osa minu energiast. Vaba aega sisustan muusika, lugemise, spordi ja kultuuri nautimisega, et keha ja vaim oleks ikka ühisel lainel.

Võõrutusprotsess on pikemaajalisem pühendumus. Sorteerin prügi enda kodus nagu kord ja kohus, kuid külas olles ei ole siiani hakanud oma joguritipsilt paberit ümbert kakkuma, kui külastataval sorteerimissüsteem puudub. Kuigi, küsimusele vastates tekkis mõte, et miks mitte talle siis ise see süsteem tekitada? Olen hakanud kallite inimeste mõjutusel rohkem ökotooteid tarbima. Juba puhtalt sellepärast, et ma teaks, mida endasse sisse süüa. Uskuge mind, kergem tunne on nii kõhus kui peas. Boikoteerin endamisi kiirmoe brände ja püüan kohalikele tootjatele-kunstnikele senisest rohkem abiks olla. Eestis olen pisikesel otsimisel tulemusel leidnud vägevaid kunstnikke, kel loodus samamoodi südame peal, ja kes on rõivatootmise loodussõbralikuks teinud. Põhiliselt võõrutan end

ükskõiksusest ja mõtlematusest looduse vastu. Kilekottide ostmata jätmise ja prügi üles korjamine (jah, isegi kui see on kellegi teise prügi) võiks meil kõigil juba niikuinii veres olla.

Jette Loona Hermanis (25):

Olen enamasti hõivatud vabakutselise etenduskunstniku/koreograafina. Kõrvalt mängin klubides muusikat. Vahetevahel harva tuleb ette moeprojekte, kuid modellindusega tõsiselt enam ei tegele. Olen õnnelik, et olen elus leidnud teise fookuse.

Loomselt toidust loobumine oli üsna kardinaalne muutus, võõrdusin sellest ammu. Olles juba 10 aastat enamjaolt vegan, soovitan soojalt kõigil teha sama. Kui mitte planeet Maa, siis omaenda tervise nimel. Üks elementaarne asi, mida kõik võiksid ilma virisemata kohe tegema hakata, on värsket, komme vms ostes neid poes mitte eraldi kilekotti pista. Absoluutselt mitte hädavajalik ja tobedalt reostav harjumus. Puu-, aed- ja juurviljad pole häda midagi, kui neid otse korvi ja letile asetad.

Anne Mari Saks (20):

Lõpetasin 2021. aastal VHK teatriklassi ja läksin Tartu ülikooli füüsikat õppima, sest lisaks teatrile olen ka astronoomia ja

füüsika fänn. Elu läks aga nii, et sellest aastast suundusin õppima hoopis Tallinna Ülikooli kultuuriteadust ning samaaegselt tegelen näitlemisega, hobispordiga. Modellindusega praegu enam aktiivselt ei tegele.

Piinlik tunnistada, aga ei sorteerinud oma prügi isegi enne selle etenduse protsessi veel. Nüüd üha usinamalt. Olen aru saanud, et see on nii paratamatu inimeste suhtumine, et teemad, mis mind otseselt ei puuduta või ei lähe hinge, pole minu teemad. Sellepärast ongi oluline see lavastus inimesteni tuua, et teema üha rohkem päevakajalisemaks muutuks.

Etenduse loomise protsessi käigus olen mõistnud, kui enesekeske mõtlemisega me oleme. Osatakse maailma ainult oma mätta otsast vaadata ning ei suudeta laiemat pilti näha, iseenda probleemid tunduvad kõige suuremad. Vaadake kasvõi, mis toimub poliitikas – need, kellel on võim teha loodust sääst-vaid otsuseid, näiteks vähendada plastpakendite tootmist või kuidagigi reguleerida ületootmist, jätavad otsused majanduslikel kaalutlustel tegemata või enda mugavuse pärast.

Olen uhke, et ma ei tegele eriti poodlemisega ja mu riidekapis on kindlasti vähem riideid kui enamikul minuealistel. Näiteks ostsin endale 14-aastasena püksid, need on vastu pidanud peaaegu 7 aastat ja ma tõesti kannan neid väga tihti.